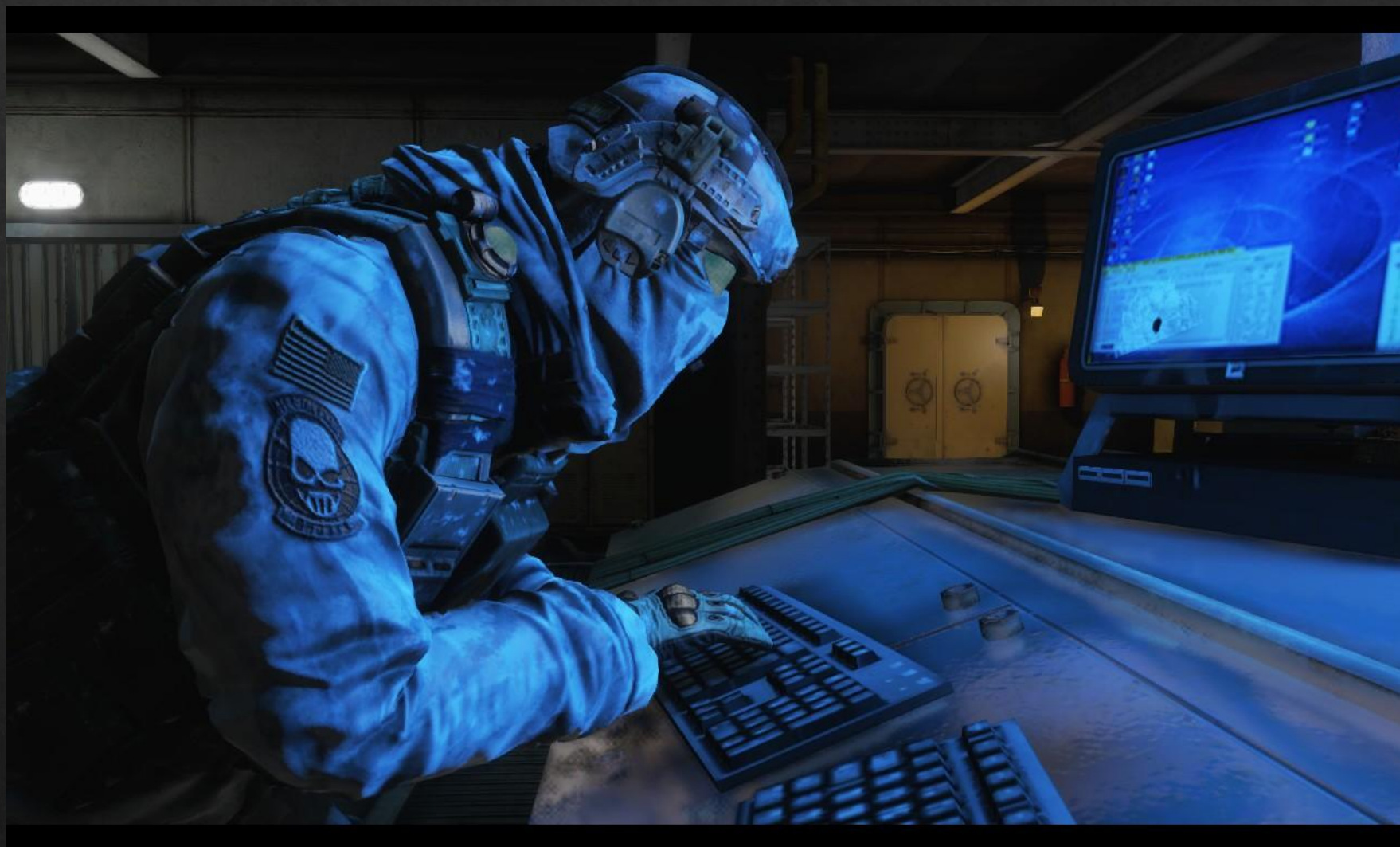

Військова історія України

Дана презентація створена для з ознайомлення військовими формуваннями, що існували на території сучасної України

Період Русі-України

Князівський Дружинник 10 ст.

- ◆ Князівська дружинна була головною військовою силою давньоруської держави. Поділялася на легку і важку. По переду шов князь, воєвода, а за ним йшло військо.
- ◆ Зброя того часу була різноманітною: мечі, списи, сокири, фальшіони, шаблі, кинджали і ножі
- ◆ До 11 ст. основною силою була піхота

Князівський дружинник 11 ст.

Князівський дружинник, Русь, XI ст.

Основою давньоруського війська була дружина – професійні воїни. Дружини мали великий київський князь, удільні князі, а також колишні дружинники, які стали великими землевласниками – боярами. Вони своїх воїнів забезпечували всім необхідним: житлом, їжею, одягом, озброєнням і військовим спорядженням. За службу дружинники отримували грошову винагороду, а потім – довічне право володіти землею.

Світлина: © Анна Селіх, фото © Микола Балабан, автор проєкту

Князівський дружинник 13 ст.

© Анна Сова, фото

КНЯЗІВСЬКІ ДРУЖИННИКИ, РУСЬ, XIII ст.

Основою давньоруського війська була дружина - професійні воїни. Дружини мали великий київський князь, удільні князі, а також колишні дружинники, які стали великими землевласниками - боярами. Вони своїх воїнів забезпечували усім необхідним: житлом, їнею, одягом, озброєнням і військовим спорядженням. За службу дружинники отримували грошову винагороду, а потім - довічне право володіти землею.

До середини XI ст. головним родом війська була піхота. За озброєнням вона поділялася на легку та важку. Розвиток зброярського мистецтва сприяв тому, що обладунки воїна ставали важчими. Для захисту використовували залізні кольчуги, шкіряні панцирі з нашитою на них металевою лускою, металеві шоломи та дерев'яні щити, оббиті шкірою й металом. Іноді залізна кольчуга цілком прикривала тіло воїна. Повністю озброєний руський дружинник важив не менше за західноєвропейського лицаря. Обов'язки дружинника з часом стали переходити від батька до сина.

Із середини XI ст. піхота поступається значенням кінноті. Іноді вершники використовували коней тільки для пересування, а в бій вступали у піших бойових порядках.

Основа давньоруського флоту складала військові кораблі - лодії.

Під час ворожих нападів, із міського населення та жителів навколишніх сіл, скликалося народне ополчення. До нього входило усе чоловіче населення, незалежно від віку та соціального статусу. Утримувалося ополчення коштом міста, в якому воно збиралося.

Для походів та охорони кордонів князі наймали військові загоны з іноземців, здебільшого - варягів або сусідів-кочовиків.

СВЯТОСЛАВ ХОРОБРИЙ

ІДУ НА ВИ!

- ◆ **Доростольська оборона 971** — серія битв війська великого князя київського Святослава проти візантійського війська, очолюваного імператором Іоанном I Цимісхієм.
- ◆ Закріпившись в Болгарській державі, Святослав 969 р. в союзі з болгарами розпочав воєнні дії проти Візантійської імперії. Візантійські війська з 23 квітня до 22 липня 971 р. провадили облогу м. Доростола (нині Силістра в Болгарії), де були основні військові сили київського князя.
- ◆ Перша битва відбулася 23 квітня 971 року. Силу Святослава візантійський історик Лев Діакон оцінив в 60 тис. воїнів, Іоанн Скилиця дає перебільшену оцінку 330 тис.
- ◆ Армії супротивників зішлись на полі за 12 км від Доростола.
- ◆ Бій тривав до вечора із змінним успіхом, але після заходу сонця руси відступили в Доростол. Наступного дня візантійці розбили укріплений табір біля стін Доростола, почавши облогу, що розтягнулася на майже 3 місяці. Доростол був сильною фортецею на правому березі Дунаю, яку візантійці не ризикували штурмувати, але зате піддавали постійному обстрілу з каменеметів.

Монумент Святославу у
Кропивницькому

Емблема 3-й
окремого полку
ССО імені князя
Святослава
Хороброго

Українські воїни пізнього середньовіччя

Важкоозброєний воїн, Галичина, Руське королівство, XIV ст.

1387 року Галичина, яка тоді називалася Руське королівство, остаточно потрапляє під владу польського монарха. Відтак галицькі дружинники переходять на службу до нового правителя. Багатші билися верхи, бідніші – в піших лавах. Під західноєвропейським впливом обладунки галицьких воїнів ставали щораз міцніші, а тому – важчі.

1410 року в битві під Грюнвальдом брала участь, зокрема, і корогва «землі Львівської, яка мала на знамені жовтого лева, що сходить немов би на скелю, на лазуровому тлі», лише тогочасний хроніст.

Світлина: © Анна Сенік, фото © Микола Балабан, автор проєкту

Важкоозброєний воїн, Поділля, Велике князівство Литовське, XIV ст.

Предки сучасних українців і білорусів становили до 90% населення Великого князівства Литовського (ВКЛ). Офіційною його мовою була «руська». Основною військовою силою цієї держави була «земська служба». Тобто – ополчення військового стану. На заклик великого князя аристократія Литви й Русі була зобов'язана виступити в похід кінно, озброєно й із власним загоном – корогвою, залежно від можливості. Головну ударну силу війська становила кавалерія.

Переважали корогви, сформовані за територіальним принципом у кожній із земель ВКЛ. Існували також загони, які збирали великі можновладці-князі.

Світлина: © Анна Сенік, фото © Микола Балабан, автор проєкту

Важка латна піхота, Велике князівство Литовське, XIV ст.

Перед виступом війська головнокомандувач ділив його на полки. Попереду йшла сторожа, за нею – головні сили та обоз. Розташування на полі бою залежало від соціального статусу або заможності воїна. Захищені добрими обладунками – князі, пани, заможні землевласники – стояли в перших лавах, а слуги й міщани – позаду. Таке шиккування дозволяло ефективно командувати військовими підрозділами, що в ті часи не мали регулярного вишколу та професійного офіцерства.

Світлина: © Анна Сенік, фото © Микола Балабан, автор проєкту

Важкоозброєний воїн Руське королівство 14-15 ст.

Важкоозброєний воїн, Галичина, Руське королівство, XIV ст.

1387 року Галичина, яка тоді називалася Руське королівство, остаточно потрапляє під владу польського монарха. Відтак галицькі дружинники переходять на службу до нового правителя. Багатші билися верхи, бідніші – в піших лавах. Під західноєвропейським впливом обладунки галицьких воїнів ставали щораз міцніші, а тому – важчі.

1410 року в битві під Грюнвальдом брала участь, зокрема, і королева «землі Львівської, яка мала на знамені жовтого лева, що сходить немов би на скелю, на лазуровому тлі», пише тогочасний хроніст.

**Важка латна піхота,
Велике князівство Литовське, XIV ст.**

Перед виступом війська головнокомандувач ділив його на полки. Попереду йшла сторожа, за нею – головні сили та обоз. Розташування на полі бою залежало від соціального статусу або заможності воїна. Захищені добрими обладунками – князі, пани, заможні землевласники – стояли в перших лавах, а слуги й міщани – позаду. Таке шиккування дозволяло ефективно командувати військовими підрозділами, що в ті часи не мали регулярного вишколу та професійного офіцерства.

Важкоозброєні воїни
Великого князівства
Литовського,
Руського і
Жематійського 14-15
ст.

Важкоозброєний воїн, Поділля, Велике князівство Литовське, XIV ст.

Предки сучасних українців і білорусів становили до 90% населення Великого князівства Литовського (ВКЛ). Офіційною його мовою була «руська». Основною військовою силою цієї держави була «земська служба». Тобто – ополчення військового стану. На заклик великого князя аристократія Литви й Русі була зобов'язана виступити в похід кінно, збройно й із власним загоном – корогвою, залежно від заможності. Головну ударну силу війська становила кавалерія.

Переважали корогви, сформовані за територіальним принципом у кожній із земель ВКЛ. Існували також загони, які збирали великі можновладці-князі.

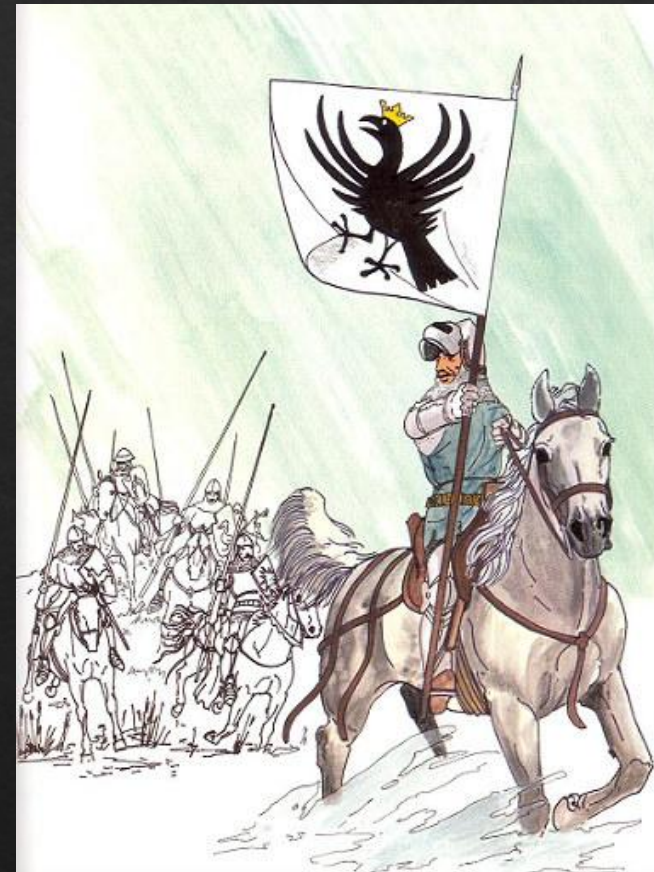
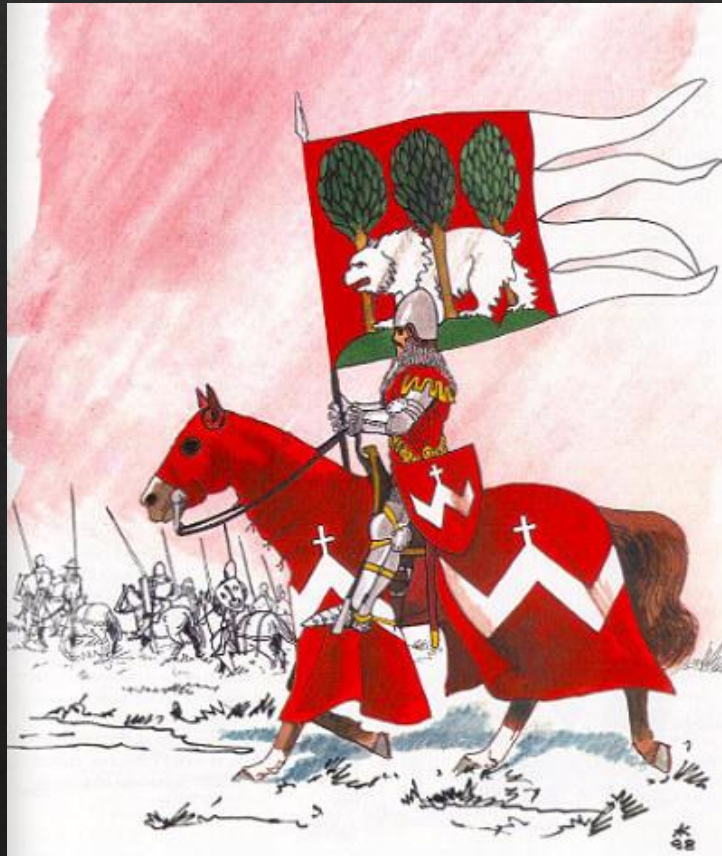
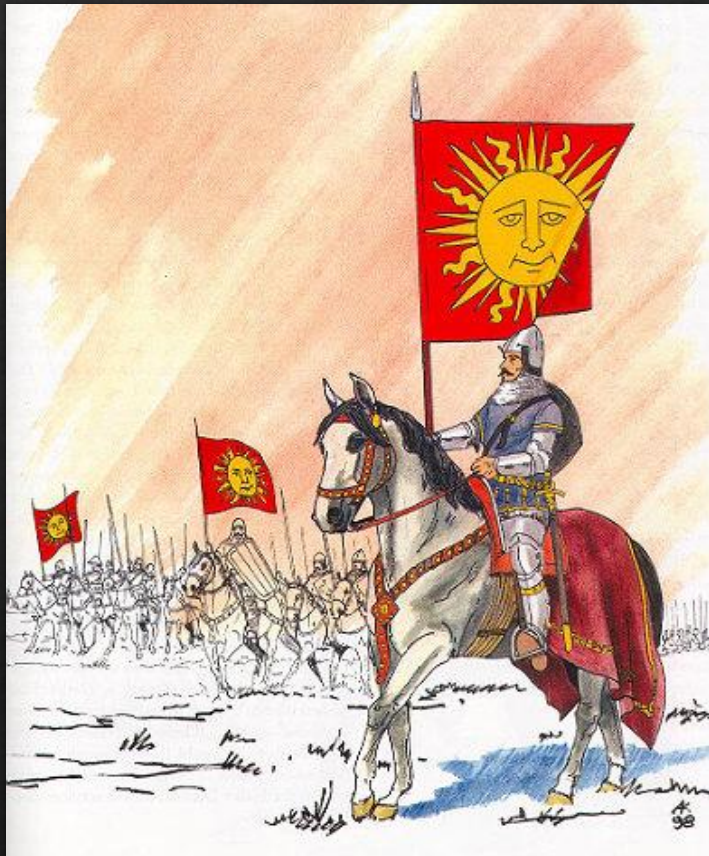
Битви пізнього середньовіччя за участю українських воїнів

- ◆ Грюнвальдська битва 1410 року
- ◆ Битва під Оршею 8 вересня 1514 року

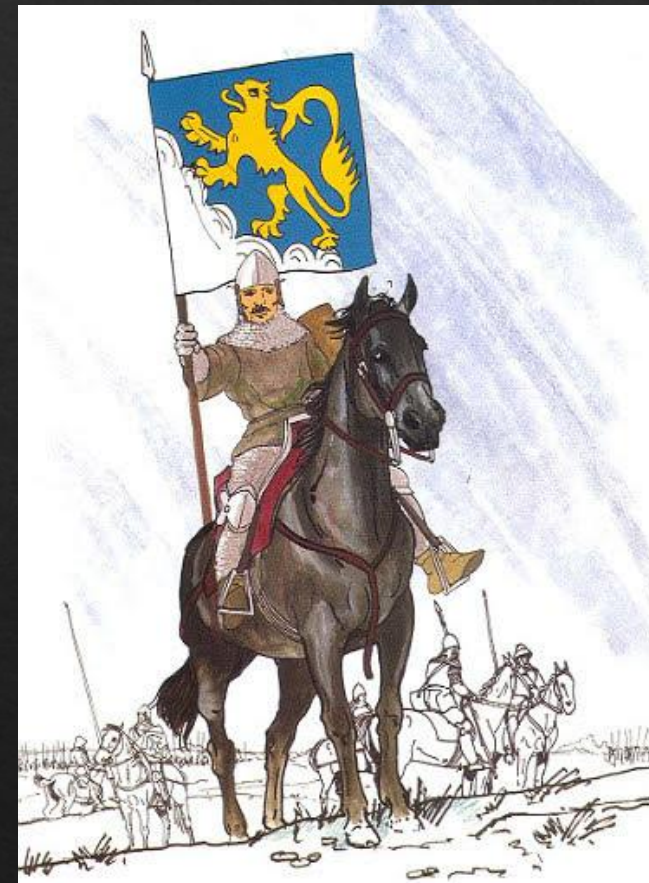

Хоругви українських земель

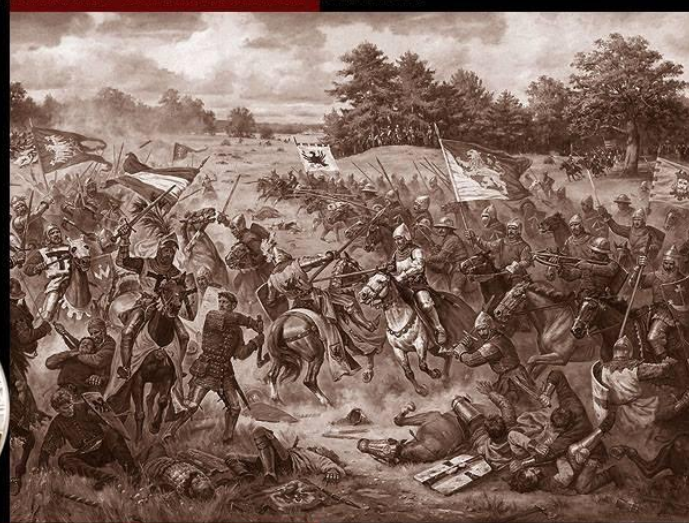
Хоругви українських земель

15 липня 1410 р. відбулась Грюнвальдська битва.

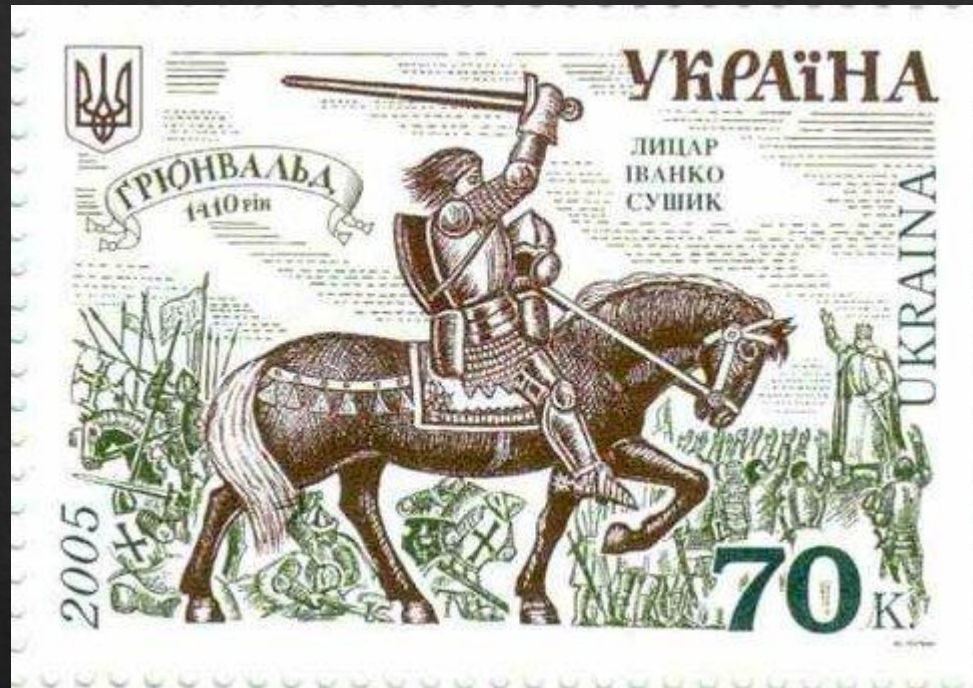
40-ка тисячне литовсько-українсько-польське військо та 3 тис. татар і 4 тис. чехів розгромили 30-ти тисячну армію Тевтонського ордену. Військо Тевтнів очолював Великий Магістр Ульріх фон Юнгінген, що склалися в основному із німецьких і французьких лицарів, лицарів із Чехії, Сілезії, Швейцарії, Лівонії, найманців з Моравії, Сілезії. Військо Королівства Польського очолював король Ягайло. Військо Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського очолював великий князь литовський Вітовт.

Битва тривала близько 3 годин, а переслідування до ночі. Війська Тевтонського ордену були розгромлені. Перемога союзних військ у битві підірвала військову могутність Тевтонського ордену і припинила експансію його лицарів на схід. 1 лютого 1411 рр. було підписано Торунський мир, орден повернув Литві Жемаїтію та Добжинську землю Польщі, сплачував контрибуцію. В літописах згадується Український лицар Іванко Сушик з Романова, який дістав у володіння від короля Ягайла-Владислава, «спадкового володаря Русі», два села у землі Галицькій за те, що пролив кров. Битву детально описав Генрик Сенкевич у романі «Хрестоносці».

- ◆ Марка на честь Грюнвальдської битви

Пам'ятна монета в честь Грюнвальдської битви

Орша

- ◆ Наприкінці XV сторіччя між Литовською-Руською і Московською державами розгорнулася запекла боротьба за давньоруську спадщину. Питання стояло руба: кому в разі перемоги домінувати в Центрально-Східній Європі. Велике князівство Литовське ще протягом XIII – XV ст приєднало до себе більшість князівств і земель Київської Русі. Але Московське велике князівство намагалося (і не безуспішно) підкорити їх своїй владі.
- ◆ У двох попередніх війнах (1500–1503 і 1507–1508) Московитам не вдалося реалізувати ідею повернення собі всієї "давньоруської спадщини" – земель Смоленщини, Полоччини і Київщини. Не змирилося з результатами цих війн – втратою деяких своїх східних земель – і Велике князівство Литовське.

Князь Костянтин Іванович Острозький

уславився як визначний полководець, сучасники називали його «руським Сципіоном». Після переможної битви під Оршею папський легат у Польщі писав про нього: *«Князь Костянтин може бути названий найкращим воєначальником нашого часу, він 33 рази ставав переможцем на полі битви... в бою він не поступається хоробрістю Ромулу»*. Князь був ктитором Києво-Печерської лаври, де його й поховали.

Острозький Костянтин Іванович
1460-1530 р.

Фрагмент з картини Битва під Оршею
Читається зліва на право

Номінальні монети в честь Битви під Оршею

Номінальна марка в честь Оршанської битви (Помилка в даті)

Художнє зображення битви під Оршею

- ◆ Цікавий факт:
- ◆ Українсько-Литовсько-польська бригада
- ◆ 30 Окрема механізована бригада

Названі іменем Константина Острозького

Dei Gratia(за латині)- божою милістю

Пам'ятник князям Острозьким

Українські воїни козацької доби 17-18 ст.

ВОЇНИ
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

РЕЄСТРОВИЙ КОЗАК, ГЕТЬМАНЩИНА ЧАСІВ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО, СЕРЕДИНА XVII СТ.

А ще козацьке військо особливо було вправне в інженерно-саперній справі.

Навчальний збір був водичас: способом пересування, перевезення зброї, заміщів та їжі, надійним місцем відпочинку, також заважали під час бою. Діяти вони оточили себе возами та з'єднали їх мотузками й ланцюгами.

Найразовіший нісся табору прикривали артилерією. За необхідності тривалий табір виворощували в у частулу.

Протягом XVII ст. збільшувалася чисельність козацьких рінтових флотилій. З другої половини цього століття козацьке військо частіше з'являється на Чорному морі. А невелика зброя козацького флоту зазнає усі турботи чорноморських міст, включно зі столицею Османської імперії.

© Анна Сенік, фото

УКРАЇНСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПАМ'ЯТІ

ВОЇНИ
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

РЕЄСТРОВИЙ КОЗАК, ГЕТЬМАНЩИНА ЧАСІВ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО, СЕРЕДИНА XVII СТ.

Війни з Московією були для українських козаків звичною справою, починаючи з походу на Москву гетьмана Петра Сагайдачного 1648-го. З цього походу вийшло близько 13 тисяч козаків, а вже 1621-го від Хортиці він привів 40-на тисячне військо.

1659-го року відбулася найвидатніша битва найбільшої російсько-української війни – Полтавська. Об'єднані загонами українських козаків і кримськотатарських вершників під загальним командуванням гетьмана Богдана Хмельницького – ставило Івана Виговського вшент розбили чисельнішу московську армію.

© Анна Сенік, фото

ВОЇНИ
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

УКРАЇНСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПАМ'ЯТІ

Полковник і реєстровий козак, Річ Посполита, початок XVII ст.

Попри бездержавність, українці зуміли створити власний лицарський стан – козацтво – для оборони своєї країни від ворогів і захисту своїх прав.

«Кожен селянин, ідучи на працю в поле, завжди має з собою рушницю на плечах і шаблю або тесак при боці», – писав про тогочасних жителів українських земель Еріх Лясота, посланець австрійського імператора.

© Анна Сенік, фото © Микола Балабан, автор проекту

ВОЇНИ
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

УКРАЇНСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПАМ'ЯТІ

Мушкетер надвірної корогви, Гетьманщина часів Івана Виговського, друга пол. XVII ст.

Війни з Московією були для українських козаків звичною справою, починаючи з походу на Москву гетьмана Петра Сагайдачного 1618 року. У 1659-му відбулася найвидатніша битва найбільшої російсько-української війни – Конотопська. Об'єднані загонами українських козаків і кримськотатарських вершників під загальним командуванням гетьмана Івана Виговського вшент розбили значно чисельнішу московську армію. Не останню роль тоді відіграли організовані на західноєвропейський манер регулярні частини мушкетерів.

© Анна Сенік, фото © Микола Балабан, автор проекту

Полковник і реєстровий козак, Річ Посполита, початок XVII ст.

Попри бездержавність, українці зуміли створити власний лицарський стан – козацтво – для оборони своєї країни від ворогів і захисту своїх прав.

«Кожен селянин, ідучи на працю в поле, завжди має з собою рушницю на плечах і шаблю або тесак при боці», – писав про тогочасних жителів українських земель Еріх Лясота, посланець австрійського імператора.

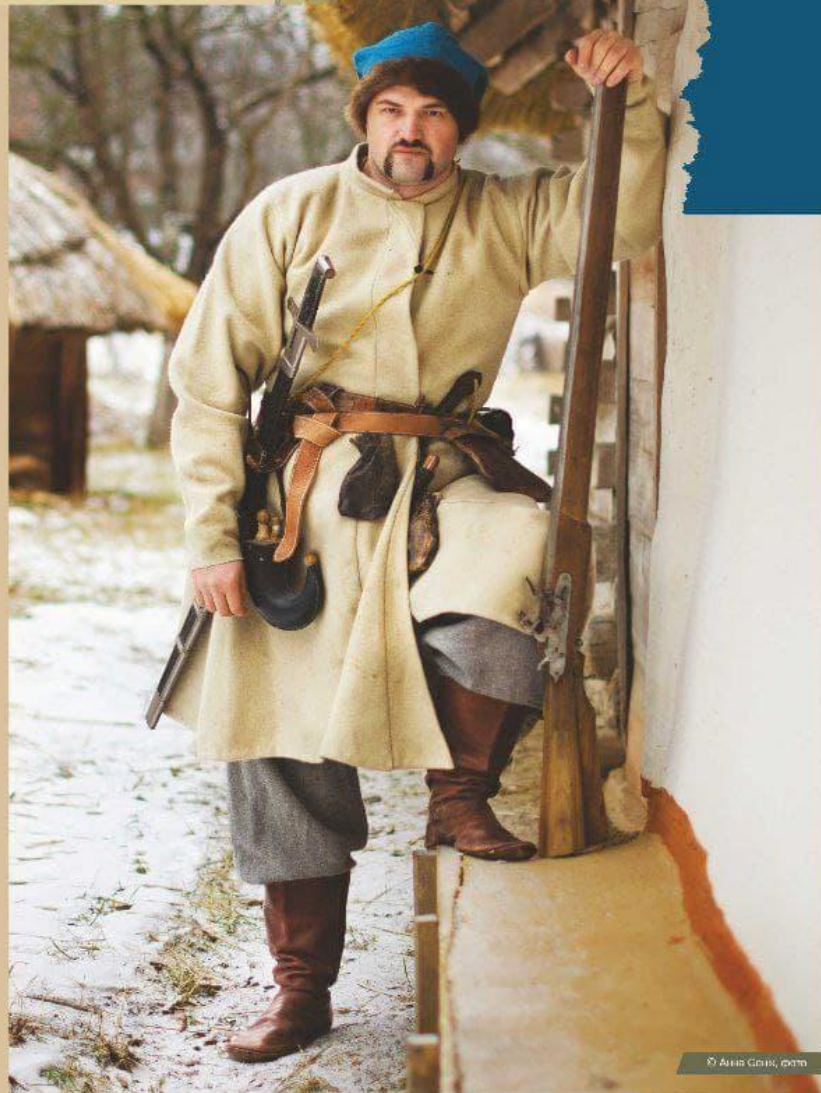

РЕЄСТРОВИЙ КОЗАК, ГЕТЬМАНЩИНА ЧАСІВ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО, СЕРЕДИНА XVII СТ.

Війни з Москвою були для українських козаків звичною справою, починаючи з походу на Москву гетьмана Петра Сагайдачного 1618-го. У цьому поході взяли участь близько 13 тисяч козаків, а вже 1621-го під Хотин він привів 40-на тисячне військо.

1659-го року відбулася найвидатніша битва найбільшої російсько-української війни - Конотопська. Об'єднані загони українських козаків і кримськотатарських вершників під загальним командуванням наступника Богдана Хмельницького - гетьмана Івана Виговського вщент розбили чисельнішу московську армію.

© Анна Савиц, 2017

РЕЄСТРОВИЙ КОЗАК, ГЕТЬМАНЩИНА ЧАСІВ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО, СЕРЕДИНА XVII СТ.

А ще козацьке військо особливо було вправне в інженерно-саперній справі.

Козацький табір був водночас способом пересування, перевезення зброї, амуніції та їжі, надійним місцем відпочинку, також захистом під час бою. Досить було оточити себе возами та з'єднати їх мотузками й ланцюгами.

Найвразливіші місця табору прикривали артилерією. За необхідності такий табір використовували й у наступі.

Протягом XVI ст. збільшувалася чисельність козацьких річкових флотилій. З другої половини цього століття козацтво все частіше з'являється на Чорному морі. А невдовзі ударів козацького флоту зазнають усі турецькі чорноморські міста, включно зі столицею Османської імперії.

© Анна Савиц, фото

Мушкетер надвірної корогви, Гетьманщина часів Івана Виговського, друга пол. XVII ст.

Війни з Московією були для українських козаків звичною справою, починаючи з походу на Москву гетьмана Петра Сагайдачного 1618 року. У 1659-му відбулася найвидатніша битва найбільшої російсько-української війни – Конотопська.

Об'єднані загони українських козаків і кримськотатарських вершників під загальним командуванням гетьмана Івана Виговського вщент розбили значно чисельнішу московську армію. Не останню роль тоді відіграли організовані на західноєвропейський манер регулярні частини мушкетерів.

Битви за участі козацтва

Хотин

Конотоп

Хотинська битва

- ♦ битва між військами Речі Посполитої та Османської імперії біля міста Хотина, завершальний етап Хотинської війни 1620–1621. Завершилася перемогою об'єднаних сил Речі Посполитої та українського козацтва. Величезний внесок у знищення османської армії під Хотином зробили запорізькі козаки на чолі з гетьманом Петром Сагайдачним. В результаті поразки під Хотином османський султан Осман II був змушений припинити війну.

- ◆ Петро Конашевич-Сагайдачий є найвідомішим і найславетнішим гетьманом Війська Запорізького до часів Богдана Хмельницького. Гетьманування Петра Сагайдачного (з незначними перервами з 1616 по 1622 рр.) стало цілою епохою в історії українського козацтва.
- ◆ Маючи знамениту Острозьку Академію за плечима, П. Сагайдачний зробив величезний внесок в зміцнення позицій козацтва в Україні, а головне - в перетворення Війська Запорізького на виразника устремлень українського народу та на потужну військову силу, з якою мусили рахуватися усі сусіди.

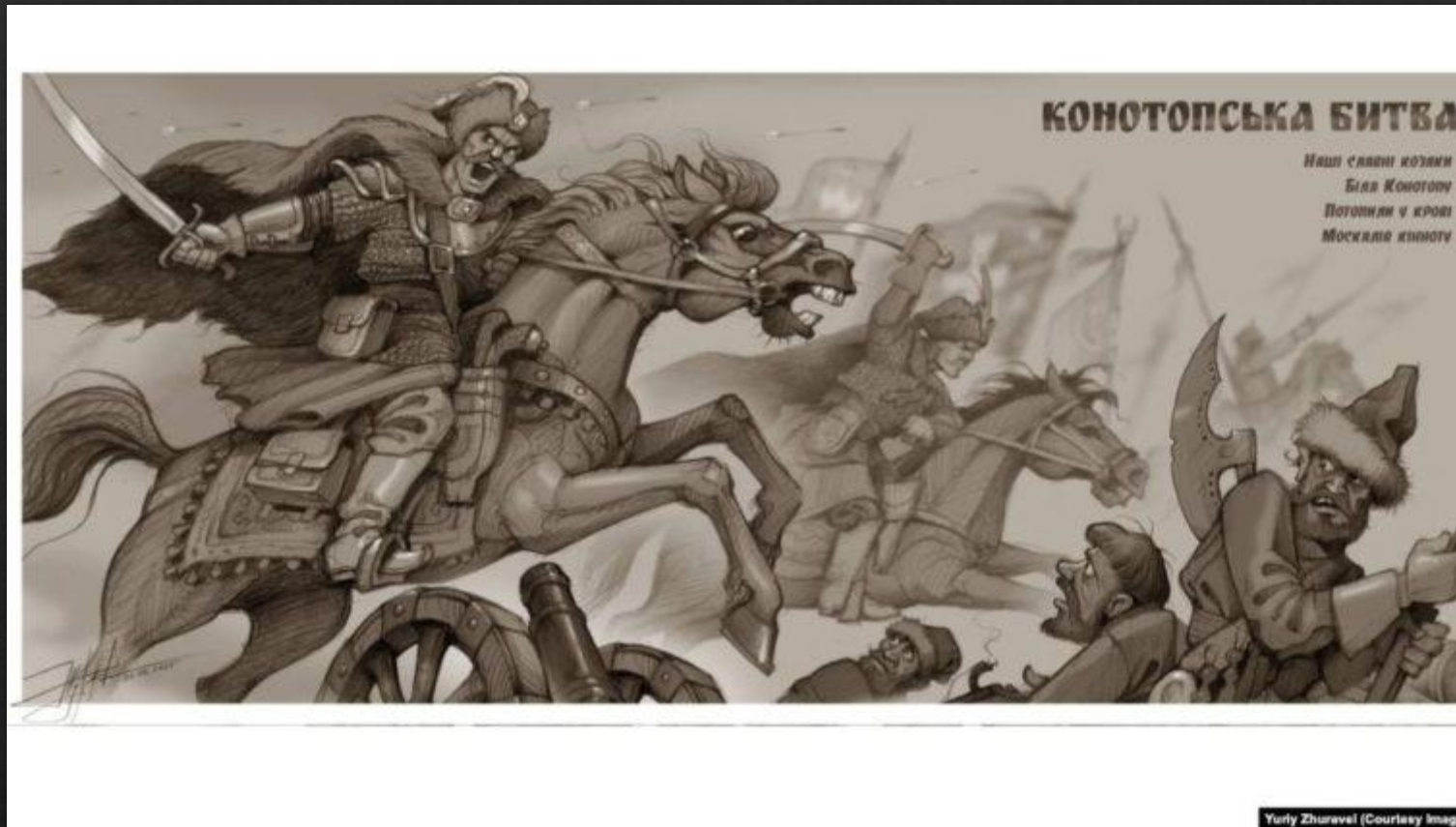
Конотопська битва

- ◆ **Конотопська битва — переможна битва української армії, на чолі з гетьманом Іваном Виговським, з московськими військами на переправі через річку Соснівку неподалік Конотопа (тепер Сумська обл.).**
- ◆ У вересні 1658 року наступник Богдана Хмельницького гетьман Іван Виговський уклав у Гадячі угоду про союз України з Польщею та Литвою. Дізнавшись про це, московський цар Олексій Михайлович видав грамоту до українського народу із закликом до непокори, як він висловився, „зраднику Виговському”. Наприкінці березня 1659 року гетьман у своєму універсалі звинуватив царя в намаганні поневолити Україну і закликав козаків (цитата) „нашу свободу, кров'ю здобуту й освячену, зберегти і по смерті передати нашим нащадкам”.
- ◆ У квітні стотисячна московська армія перейшла кордон з Гетьманщиною, захопила Прилуки, а Конотоп узяла в облогу. Упродовж сімдесяти днів 5 тисяч козаків на чолі з ніжинським полковником Григорієм Гуляницьким захищали місто. На початку липня їм на допомогу підійшло очолюване Виговським союзне військо. До нього входили 16 тисяч козаків, 30 тисяч кримських татар і ногайців під проводом хана Мехмед-Гірея Четвертого, загін поляків Анджея Потоцького та загони сербів, німців і румунів.

9 липня козаки Виговського атакували московське військо на переправі через річку Соснівку неподалік Конотопа.
- ◆ Посеред бою Виговський удав, що відступає, козаки переправилися через Соснівку і загнали її. Важко озброєна московська кіннота стала в язнути в трясовині, козаки перейшли в контратаку, а із засідки ударили татарські та ногайські вершники. Втративши понад 40 тисяч убитими та 15 тисяч полоненими, московська армія почала поспіхом відступати до Путивля. За висловом російського історика Сергія Соловйова, „краса і гордість московської кінноти зникла в один день”.

Художнє зображення Конотопської битви

© Анна Сенк, фото

ХОРУНЖИЙ ЛЕГІОНУ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ, АВСТРО-УГОРЩИНА, 1915 р.

Усуси показали себе вправними вояками на російсько-австрійському фронті. Відзначилися в запеклих боях за гори Маківку та Лисоню, а також у боях під Болеховом, Галичем, Завадовом і Семиківцями. Та ще більше вони зробили для підняття бойового та національного духу інших солдатів-українців.

1916-го Легіон був перетворений на регулярний 1-й Полк Українських січових стрільців. У розпал війни, у травні-червні 1916-го, Полк Українських січових стрільців уже додатково нараховував: кулеметну роту, взвод мінометів і вогнететів, ротний телефонний зв'язок, відділення хімічного захисту, технічну роту.

Легіон Українських січових стрільців постав як штатний підрозділ австро-угорської армії, тож мав на озброєнні австрійські гвинтівки Манліхера з багнетом. У боях також використовувалися пістолети, станкові кулемети Шварлозе та ручні гранати.

Крім військової підготовки Усуси проводили культурно-освітню роботу.

СТРІЛЕЦЬ ЛЕГІОНУ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ, АВСТРО-УГОРЩИНА, 1915 р.

Після більш як столітньої перерви українське військо відродилося знову. Цього разу як невелике з'єднання у складі австрійської армії - легіон Українських січових стрільців. Після того як почалася Перша світова війна, Головна Українська рада та Українська бойова управа у Львові 6 серпня 1914-го проголосили маніфест. У ньому заклинали галичан піднятися проти російського панування в Україні. Гуртуватися під знаменами Українських січових стрільців для створення добровільного військового підрозділу - легіону. На заклик відгукнулося 28 тисяч добровольців. З них австрійська влада дозволила відібрати тільки 2,5 тисячі.

Легіон почав формуватися восени 1914-го за австрійським зразком на два окремих курені (батальйони) та один напівкурень. Курені ділилися на сотні (роты) по 220 осіб. До складу сотні входили чотири чоти (азводи). Чота складалася з чотирьох роїв (відділень), а один рій налічував 10-15 стрільців.

© Анна Сліва, фот.

Битви за участю УСС

- ◆ Бої за гору Маківка
- ◆ Бої за гору Лисоня
- ◆ Семиківська битва
- ◆ Взяття Галича
- ◆ Битва за Львів (1918)

Бої за гору Маківка

- ◆ **Бої за гору Маківка** — запеклі позиційні бої за гору Маківка в Карпатах, що точилися з 29 квітня до 4 травня 1915, під час Першої світової війни на східному фронті між підрозділами австро-угорської 55-ї піхотної дивізії фон Фляйшнера (до складу якої входили 7 сотень 1-го та 2-го куренів Українських січових стрільців) та російськими військами 78-ї піхотної дивізії генерала Альфтана задля заволодіння панівною висотою — горою Маківка з метою контролю над селом Козьова.
- ◆ В результаті героїчної оборони Маківки повністю зірвались стратегічні плани російського командування. Здобуття вершини, що планувалось 29 квітня, здійснилось лише 4 травня, при цьому були використані всі наявні резерви. Внаслідок величезних втрат російські війська не змогли продовжити наступ і через тиждень змушені були поспішно відступати перед австрійськими підрозділами, що підійшли. Особливою мужністю під час боїв за Маківку відзначились частини Українських Січових Стрільців, що в подальшому відобразилось у народній пам'яті.

Р. Адам Стані, фото

СТРІЛЕЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ, ГАЛИЧИНА, 1919 р.

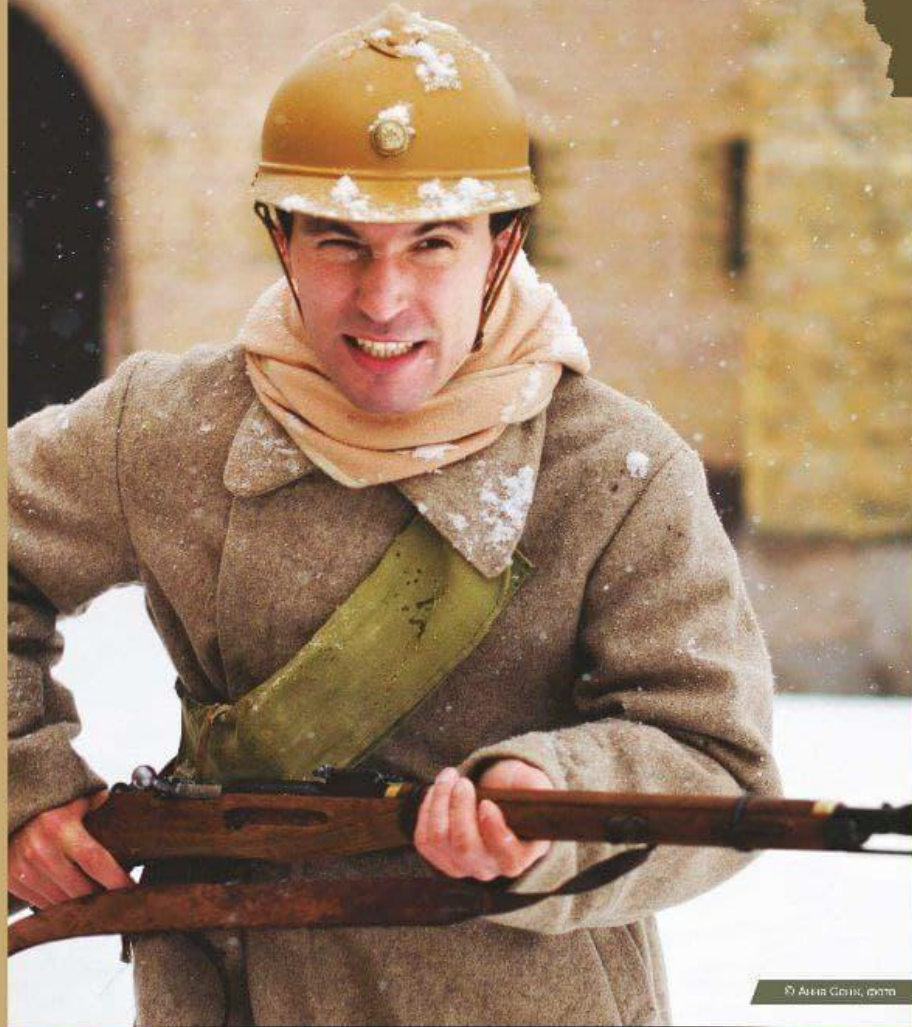
1 листопада 1918-го, після розпаду Австро-Угорської імперії, в Галичині постала Західноукраїнська Народна Республіка з власними збройними силами - Українською галицькою армією (УГА). До червня 1919-го УГА провела кілька блискучих операцій проти польського війська. У цей час бойові частини УГА нараховували до 45 тисяч багнетів та понад 2,5 тисячі шабель. Та через низку несприятливих факторів зазнала поразки й змушена була відступити з Галичини за річку Збруч.

У липні 1919-го Українська Галицька армія об'єдналася з Дієвою армією УНР та продовжила боротьбу. На цей час частини УГА нараховували до 50 тисяч багнетів.

У серпні 1919-го майже 100-тисячна об'єднана українська армія розпочала наступ на Київ. Наприкінці літа - восени 1919-го українські частини вели численні бої. Окрім більшовицьких та польських військ, українці змушені були протистояти ще й білогвардійцям.

ВОЯК КОРПУСУ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ, УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА, 1919 р.

© Алла Сова, фото

Попри подібність назви, Корпус січових стрільців не був продовженням Легіону Українських січових стрільців. Його почали формувати наприкінці 1917-го в Києві солдати-українці, які під час Першої світової війни у складі австро-угорської армії потрапили в полон до росіян.

Найвідомішим командиром січовиків був Євген Коновалець. Січові стрільці були одним із перших та найбоездатніших підрозділів збройних сил Української Народної Республіки (УНР). Протягом 1917 - 1919-го він вивір із нуреня (батальйона) до армійської групи.

Наприкінці 1917-го Українська Центральна Рада мала близько 100 тисяч солдатів у тилкових гарнізонах і ще більше в українізованих частинах дівочої російської армії. Але об'єднати їх під загальним командуванням і використати цей величезний потенціал для захисту України не вдалося. Тож у грудні 1917 - лютому 1918-го значна частина Української Народної Республіки вперше була окупована більшовицькими військами.

29 квітня 1918-го, внаслідок державного перевороту, замість УНР постала Українська Держава на чолі з гетьманом Павлом Скоропадським. Більшість військових частин, що залишилися від УНР були розформовані. Натомість почалося формування надрованих частин, що мали стати основою для розгортання Війська Української Держави. Наприкінці осені 1918-го чисельність гетьманської армії становила близько 65 тис. чол.

У листопаді того року починається антигетьманське повстання під проводом Директорії відновленої УНР. Його головною ударною силою були Окремі загін Січових Стрільців та Запорізький корпус. Під прапори Директорії стали сотні тисяч осіб. Здебільшого, однак, це були різношерсті селянські загони. Колишні гетьманські частини та деякі новоутворені підрозділи втратили військову дисципліну й боездатність, що породило отаманщину й анархію. Цим скористалася більшовицька Росія, розпочавши чергову агресію проти УНР.

КОЗАК ДІЄВОЇ АРМІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ, 1919 р.

© Анна Сеник, фото

Навесні 1919-го влада Директорії поширювалася лише на декілька повітів Поділля й Волині.

Регулярна Дієва Армія Української Народної Республіки посталала лише 1919-го, наприкінці якого нараховувала 20 тисяч багнетів і шабель. Мала на озброєнні близько 150 гармат. Об'єднання з Українською Галицькою армією влітку 1919-го дозволило продовжувати боротьбу за українську державність.

Найчисленнішим родом військ Дієвої Армії УНР була піхота. Основною бойовою одиницею піхоти був полк (бригада), який складався зі штабу, трьох піших куренів, гарматної батареї, розвідувальної, зв'язовою, саперної, санітарної чот, полкової обозної валки та полкового оркестру. Із 1919-го року базовим тактичним з'єднанням у ній стає стрілецька дивізія.

Українська піхота була краща в наступі ніж в обороні, бо постійно потерпала від браку набоїв. Ворожі позиції часто здобувала атакою на багнети.

Кіннота не набула великого значення. Кінні підрозділи були розпорочені між піхотними формаціями й не утворювали великих з'єднань, що могли діяти самостійно.

Основною автоматичною зброєю були станкові та ручні кулемети. Також використовувалися гаинтівки та нарабіни, пістолети, револьвери. Широко застосовувалися також і ручні гранати. Українська кіннота була озброєна шаблями та пістолетами.

Артилерія, за свідченнями сучасників, була найкращою частиною українського війська. Часто випереджала піхоту в наступі, знищуючи, противника вогнем з гармат, а у відвороті часто відступала останньою, стримуючи натиск ворога.

Українська авіація мала на озброєнні незначну кількість старих літаків російської та австрійської армій, що зводило функції пілотів до розвідки та зв'язку.

КОЗАК ДІЄВОЇ АРМІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ, 1919 р.

© Анна Сорок, фото

Одним із найпотужніших підрозділів Дієвої Армії УНР була 3-тя Залізна Дивізія, яка влітку 1919-го отримала бойовий прапор.

Протягом 1919 - початку 1920-го тривали безперервні бої. Славною сторінкою цього періоду став Перший зимовий похід Армії УНР, внаслідок якого українські війська вирвалися з «чотирикутника смерті».

Навесні 1920-го всілякі підрозділи Армії УНР, після короткого перепопинку й реорганізації вкотре вступили у боротьбу проти більшовиків. Але досягнути перелому не вдалося. Восени 1920-го українські війська під командуванням Юрія Тютюнника провели Другий зимовий похід. Він став останнім актом у боротьбі за українську незалежність під час перших визвольних змагань ХХ ст. Окремі підрозділи української армії та повстанські загони Холодного Яру продовжували боротьбу проти більшовиків іще кілька років.

Українське воєнне мистецтво у 1917-1921 роках народжувалося в боях. У наступальному застосовувався обхід і охоплення з метою виходу у фланг і тил противника у комбінації з одночасними діями з фронту. Дії піхоти підтримувалися вогнем кулеметів та артилерії.

Бойові дії українських військ характеризувалися рухливістю та швидким маневруванням невеликими підрозділами на великій території. Бойові дії велися, як правило, уздовж залізниць за важливі вузлові станції.

Артилерійські батареї й окремі гармати розташовувались усередині бойових порядків і вели вогонь прямою наводкою. Піхота натомість мала прикрити артилерію, забезпечивши її захист від атак противника. Кількісну та технічну перевагу ворога українські воїни надолужували завзятістю, витривалістю та високою маневреністю.

Українські військові формування постійно протистояли агресії більшовицької Росії (грудень 1917 - квітень 1918-го, грудень 1918 - жовтень 1919-го, березень - листопад 1920-го), воювали проти білогвардійців (грудень 1918 - січень 1920-го), боролися з поляками за західноукраїнські землі (листопад 1918 - липень 1919-го).

Бій під Крутами 29 січня 1918 рік

- ◆ Бій між УНР і Більшовицькою Росією
- ◆ 29 січня 1918 року на залізничній платформі в Крутах перебувало до 520 українських вояків, юнаків і студентів, озброєних 16 кулеметами та однією гарматою. Росіяни вдсятеро переважали, мали бронепотяг та артилерію.
- ◆ Військами УНР під Крутами командував Аверкій Гончаренко. Завдяки вигідній позиції і героїзму, українцям вдалося завдати росіянам значних втрат і стримати наступ до темряви. Потім, під тиском ворога, українські бійці організовано відступили до ешелонів і вирушили в бік Києва, руйнуючи за собою залізничні колії. Але одна студентська чота – 27 хлопців, заблукавши у темряві, повернулися до станції Крути, яка на той час уже була зайнята більшовиками. Вони потрапили в полон. Хлопців катували, а потім стратили. Згодом майже всіх героїв поховали на Аскольдовій могилі у Києві.
- ◆ Українців під Крутами загинуло, за різними оцінками, 70–100 осіб. На сьогодні відомі прізвища 20 з них. Це студенти Народного університету Олександр Шерсток, Ісидор Пурик, Борозенко-Конончук, Головащук, Чижов, Сірик, Омельченко (сотник); студенти Київського університету святого Володимира Олександр Попович, Володимир Шульгин, Микола Лизогуб, Божко-Божинський, Дмитренко, Андрій; гімназисти 2-ї Кирило-Мефодіївської гімназії Андрій Соколовський, Євген Тернавський, Володимир Гнаткевич, Григорій Піпський, Іван Сорокевич, Павло Кольченко (прапорщик), Микола Ганкевич.
- ◆ Втрати більшовицьких військ сягали 300 вояків
- ◆ **Важливий акцент:**
- ◆ – бій під Крутами став успішною оборонною операцією, оскільки зупинив ворога на кілька днів. Це дало змогу представникам Української Народної Республіки підписати Брестський мирний договір із країнами Четверного союзу

Кримський похід

ВОЯК КАРПАТСЬКОЇ СІЧІ, КАРПАТСЬКА УКРАЇНА, 1939 р.

© Анна Селі, друк

4 вересня 1938-го в Ужгороді українці Закарпаття, що входило в міжвоєнний період до Чехословаччини, створили парамілітарну організацію - Українську національну оборону. Для оборони населення краю, захисту державного майна та охорони автономного уряду.

9 листопада 1938-го у Хусті відбулися установчі збори Організації народної оборони Карпатська Січ (ОНОНС). Це відбувалося в умовах переділу державних кордонів напередодні Другої світової війни. За рішенням Віденського арбітражу Угорщині було передано частину Карпатської України.

Низові організації поділялися на відділи - «чоти», які об'єднувалися в «кущі» по всьому Закарпатті. Керівництво Карпатської Січі розглядало її як оборонний громадський рух. Січовики несли патрульну службу у прикордонній смузі проти угорських та польських терористів, допомагали поліції.

Зазвичай кількість бійців, які перебували на назарненому положенні, не перевищувала 2 тисяч. Зброєю, в основному гвинтівки, мали лише 300-400 осіб.

Карпатська Січ була суто піхотною формацією. Це зумовлено як географічними особливостями Закарпаття, так і воєно-політичними умовами, в яких опинилися українці краю.

15 березня 1939-го сойм Карпатської України проголосив незалежність. Напередодні розпочався повномасштабний наступ угорських військ на край. Окупаційним військам протистояли воїни Карпатської Січі.

19 березня 1939-го Карпатська Україна припинила організований військовий спротив. Повстанська боротьба окремих партизанських загонів тривала в горах до травня 1939-го.

Карпатська Січ проіснувала недовго, тому не встигла виробити власні тактичні прийоми. Але січовики заклали підвалини партизанської війни, яку в майбутньому буде вести Українська повстанська армія.

ВОЯК УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ 1940-1950 рр.

Більшість українців у роки Другої світової війни були змушені воювати під чужими прапорами й за чужі інтереси. Лише 100 тисяч вояків, які пройшли через Українську повстанську армію (УПА), боролися за незалежну Україну. Збройні загони повстанців для захисту місцевого населення від сваволі окупаційного нацистського режиму та протидії радянським партизанам почали створюватися 1942-го. Наприкінці того року вони об'єдналися в Українську повстанську армію. Її символічним днем заснування стало 14 жовтня 1942-го.

Структурувалася УПА за зразком регулярних армій. Гнучка структура дозволяла ефективно розподіляти людські та матеріальні ресурси, пристосовуючись до мінливих воєнних реалій, та досягати значних бойових успіхів.

УПА була в основному армією піхоти. Протягом 1943-1944-их у її складі були окремі сотні кінноти й артилерії.

Завдяки постійному маневруванню та зміні місця постійно повстанці не давали ворогові можливості завдати потужного удару. Натомість самі здійснювали несподівані й дошкульні атаки.

Одним із найяскравіших феноменів боротьби українських повстанців 1940-1950-х стали кріівки, які передовсім слугували схованками для підпільників. У них також розташовувалися шпиталі та підпільні друкарні.

© Анна Співак, ірпм

ВОЯК УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ 1940-1950 рр.

Територію дій УПА було поділено на генеральні воєнні округи: УПА-«Північ», УПА-«Південь» та УПА-«Захід». Кожна з них мала крайового командира зі штабом та поділялася на територіальні воєнні округи.

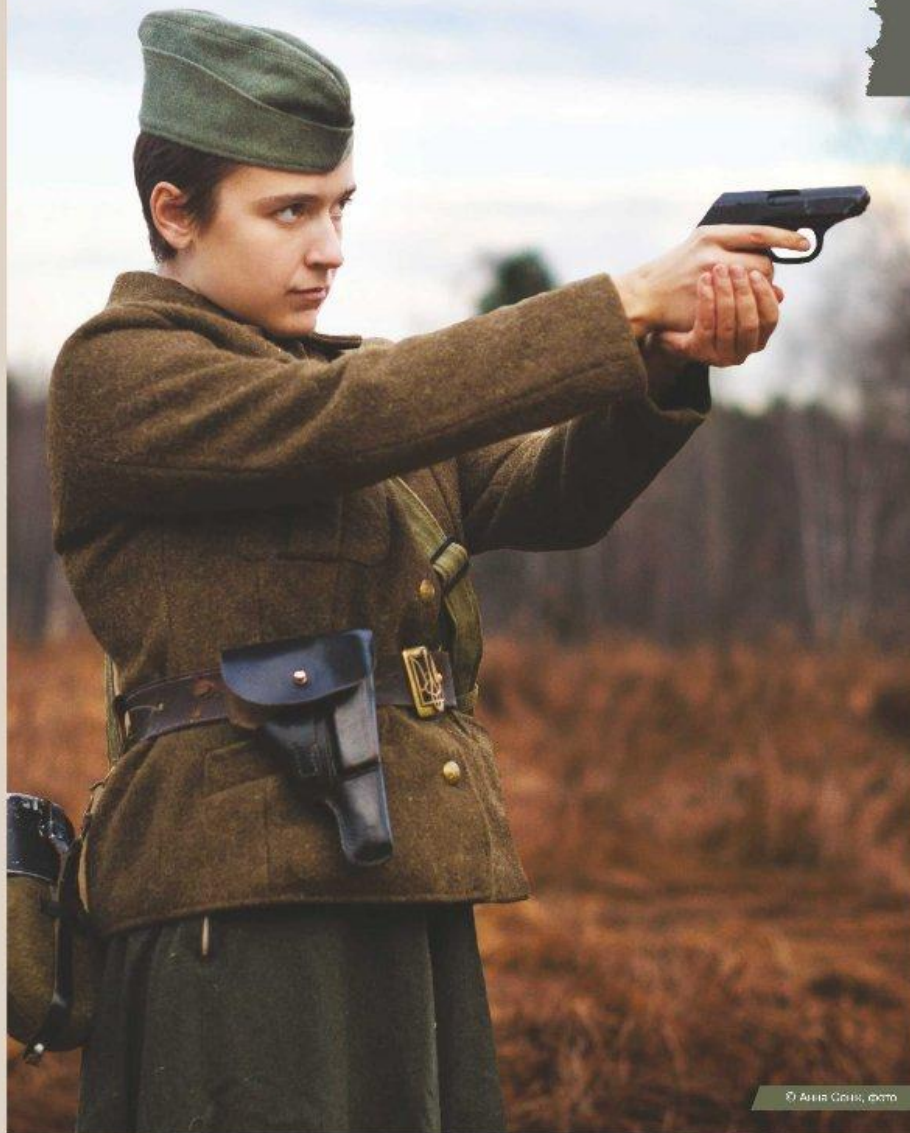
Основною тактичною одиницею УПА була сотня. До її складу входили три чоти, які склалися з трьох роїв. Рій налічував 10-12 вояків, озброєних одним легким кулеметом, двома-трьома автоматами та гвинтівками.

В УПА існувала функціональна система командних призначень (ройовий, чотовий, сотенний, курінний, командир загону або тактичного відтинка, командир ВО чи групи, крайовий командир, Головний командир УПА).

Однією з найважчих проблем, з якою довелося зіткнутися командуванню УПА у ході її розгортання, була нестача старшинських (офіцерських) надрів. Тому, в підпіллі почалося формування власних підстаршинських та старшинських шніл.

Рівень озброєння та воєнно-політична ситуація визначали характер військових дій УПА - уникнення генеральних боїв і партизанська тактика, рейди, диверсійні акції. Дії УПА мали на меті розв'язання кількох завдань: забезпечення себе всім необхідним для продовження бойових дій і захист мирного населення від окупантів.

ВОЯЧКА УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ, 1940-1950 рр.

Українські жінки забезпечували бійців УПА харчами, одягом, медикаментами. Проте участь жіноцтва не обмежувалася зовнішньою підтримкою визвольного руху - чимало з них були активними його учасницями. Окремі ділянки повстанської діяльності трималися виключно на жінках. Вони були кур'єрами та зв'язковими, становили більшість медичного персоналу, працювали в підпільних друкарнях, виконували функції розвідниць та інформаторів Служби безпеки Організації українських націоналістів.

Розгортання УПА відбувалося на тлі постійного протистояння на трьох фронтах - антинімецькому (боротьба з органами окупаційної влади), антирадянському (боротьба проти червоних партизанів) і антипольському (боротьба проти відділів польського підпілля, що розглядало західноукраїнські землі як частину польської держави).

Коли радянсько-німецький фронт відкотився на Захід, на боротьбу з повстанцями більшовицька система кинула десятки тисяч бійців НКВД, залучивши червоних партизанів. На Волині, Поліссі та Галичині спалахували важкі, часом кількаденні бої.

Українські повстанці використовували трофейну зброю. УПА діяла великими силами до літа 1945-го, а внаслідок великих втрат серед особового складу реорганізувалася і перейшла до оборони. Розпочався процес розформування сотень і куренів та переведення їх у збройне підпілля. На кінець 1949-го, наказом Головної команди УПА, їх було розформовано або демобілізовано.

Проте боротьба тривала ще довго після цього. Останній бій повстанці дали 12 квітня 1960-го на Підгірччині, Тернопільщина.

Битва під Гурбами

- ◆ 1944, 21 квітня – в урочищі Гурби на Рівненщині відбувся бій південної групи УПА-Північ “Богун” під командуванням Петра Олійника-“Енея” та з’єднання “Холодний Яр” УПА-Південь проти військ НКВД. Загальна кількість УПівців разом з місцевими мешканцями, які до них приєдналися становила близько 5 тисяч. Південна група УПА мала 2 батареї гармат та кілька мінометних ланок.
- ◆ Війська НКВД мали авіацію, яка виконувала розвідувальні функції, бронепоезди, 15 легких танків, кінноту. Загальна кількість солдат становила близько 30 000.
- ◆
- ◆ 1 березня 1944-го у Рівненській області розпочалася мобілізація військовозобов’язаних до лав Червоної Армії. До мобілізаційних пунктів відправлено 10000 чоловік.
- ◆
- ◆ Найзапекліші бої відбулися 21-25 квітня. Знищивши понад 900 більшовиків, підбивши 5 танків, бійцям УПА вдалося вирватися з оточення ворога, який переважав у силі.
- ◆
- ◆ НКВДівці спалили навколишні села Гурби та Антонівці, а мешканців вивезли. Кількість загиблих військових і цивільних під час тих подій донині точно не встановлена.

ВОЯЧКА ДОБРОВОЛЬЧОГО ПІДРОЗДІЛУ, УКРАЇНА, 2014-2016 рр.

© 2015 Савицька, фото

Перемога Революції Гідності наприкінці лютого 2014-го поклала край сподіванням керівництва Російської Федерації зберегти Україну у сфері свого геополітичного впливу. Тому було зроблено ставку на повалення або послаблення позицій нової української влади через дестабілізацію у низці регіонів України.

Росією було окуповано та анексовано український півострів Крим, хоча в інших регіонах України, за винятком Донецької та Луганської областей, спроби державного заколоту про-російських сил були придушені.

У квітні 2014-го група озброєних диверсантів прибула з території РФ та встановила контроль над державними установами міста Слов'янськ Донецької області. Невдовзі бойовики захопили ще декілька населених пунктів на Сході України. У відповідь, винуючий обов'язки Президента України Олександр Турчинов підписав Указ про початок Антитерористичної операції на Сході України.

Збройні Сили України були значно послаблені через багаторічне недофінансування, відсутність позитивних реформ і виявились не здатні до швидкого та ефективного захисту держави.

Цю функцію на початку конфлікту взяли на себе добровольчі батальйони, основу яких склали учасники Революції Гідності та патріотично налаштовані громадяни.

Протягом 2014-2015 років створено понад 30 добровольчих батальйонів. Найбільш відомими з них стали «Донбас», «Азов», «Айдар», «Дніпро - 1», Добровольчий український корпус «Правий сектор», «Крим». На захист України до добровольчих формувань увійшли також іноземці: чеченці, грузини, білоруси, росіяни тощо.

Добровольчі батальйони відіграли особливо важливу роль в перші місяці АТО. Великих втрат добровольці зазнали під Іловайськом у серпні 2014 року, приймали активну участь в усіх операціях активної фази бойових дій та обороні Донецького аеропорту 2014-2015-го та в ході боїв під Дебальцевим взимку 2015-го.

ВОЇН СИЛ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ, 2019 р.

© Роман Ніколас, фото

Збройні Сили України були створені на основі угруповання радянських військ, яке на момент проголошення незалежності дислокувалося на території України.

До 2014-го на території України не відбувалося військових дій. Бойова підготовка Збройних Сил вдосконалювалася лише під час навчань та через участь у миротворчих операціях за межами країни. Першим серйозним викликом стала військова окупація Російською Федерацією Криму. Хоча інтервенція півострова не переросла у збройний конфлікт, під час подій загинули двоє українських військових. Суттєвими були втрати озброєння і військової техніки, дислокованої в Криму, а також корабельного складу Військово-Морських Сил України.

З початком Антитерористичної операції, було створено штаб АТО. До його складу увійшли представники Збройних Сил України та представники інших силових відомств. У квітні 2014-го на території Донецької та Луганської областей бойові частини Збройних Сил України не дислокувалися. Найближчим боєздатним формуванням до зони АТО виявилися підрозділи 25-ї окремої Дніпропетровської повітрянодесантної бригади, вояки якої отримали наказ взяти під контроль Краматорський аеропорт. У подальшому бригади високомобільних десантних військ відіграли визначну роль у бойових діях на Сході України. Високу боєздатність українських військ забезпечували механізовані і танкові війська, ракетні війська та артилерія. Під час першого етапу активних бойових дій в АТО (весна-літо 2014-го) важливу роль відіграла авіація.

Початкова неготовність ЗСУ до війни на Сході України була подолана протягом літа 2014-го. Участь у збройному протистоянні з Росією та підтримуваних нею терористів стали потужним чинником реформ в армії, боєздатність якої зростає. Війна призвела до остаточної трансформації пострадянського війська на українській території в Збройні Сили України.

Художнє зображення оборони Донецького Аеропорту

@Zhuravelll

14 ЖОВТНЯ
день
захисника
України